

6. Koloiz Zh. V., Maljuga N. M., Sharmanova N. M. Ukraïns'ka paremiologija: navchal'nij posibnik dlja studentiv filologichnih special'nostej vishnih navchal'nih zakladiv / Zh. V. Koloiz, N. M. Maljuga, N. M. Sharmanova ; za red. Zh. V. Koloiz. – Krivij Rig : KPI DVNZ «KNU», 2014. – 349 s.
7. Maslou A. Motivacija i lichnost' / Per. s angl. - SPb.: Piter, 2006. - 352 s.
8. Psihologichnij tлумachnij slovník / [avt.-uklad. V. B. Shapar]. – H.: Prapor, 2004. – 640 s.
9. Slovar' po jetike [Tekst] / pod red. A.A. Gusejnova, I.S. Kona. — 6-e izd. — M. : Politizdat, 1989. — 447 s.
10. Social'naja psihologija. Slovar' / Pod. red. M.Ju.Kondrat'eva // Psihologicheskij leksikon. Jenciklopedicheskij slovar' v shesti tomah / Red.-sost. L.A.Karpenko, Pod obshh. red. A.V.Petrovskogo – M.; PER SJe; 2005. - 175 s.
11. Toftul M. G. Suchasnij slovník z etiki: Slovník./ M.G. Toftul – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – 416 s.
12. Comte-Sponville André. Dictionnaire philosophique / André Comte-Sponville. - Paris : Presses univ. de France, 2001. – 646.
13. Greene R., Ephross P. Human Behavior Theory and Social Work Practice (Modern Applications of Social Work) / Roberta R. Greene and Paul H. Ephross. - New York: Aldine de Gruyter, 1991. - 361 p.
14. Rokeach M. The role of values in public opinion research // The Public Opinion Quarterly, Vol. 32, No. 4, (Winter, 1968-1969), pp. 547-559.

УДК 316.454.5

orcid.org/0000-0002-3250-0128

doi.org/10.26661/2310-4368-2018-2-14-08

МОДЕЛЬ СПІЛКУВАННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ І ВИОКРЕМЛЕННІ СПЕЦИФІКИ КОЛЕКТИВНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ

Г.В. Коваль

аспірант кафедри психології Запорізького національного університету

Gennadiy83zp@i.ua

Коваль Г.В. Модель спілкування в дослідженні і виокремленні специфіки колективної суб'єктності. В статті розглянуто проблематику розуміння категорії спілкування як процесу набуття спільності. Подано визначення конструктивів спільність та єдність, де спільність розкривається як конкретизація характеристики зв'язаності, що релевантна соціально-психологічній взаємодії, та характеризує соціально-психологічний зв'язок як її результат. Єдність розкрито як переживання спільності, тобто як безпосередню даність зв'язку його суб'єкту-носію. Обґрунтовано виокремлення сукупності нетотожних механізмів набуття спільності, критерієм виокремлення яких виступає якісна специфіка набутого зв'язку. Виокремлено сукупність чинників та процесів, на основі яких забезпечено функціонування механізмів формування спільності. Розкрито видове розмаїття єдності, що обумовлено специфікою спільності. Сукупність означених зв'язків, механізмів, чинників й процесів їх набуття та прояву в характеристиках спільності і єдності узагальнено в абрисі моделі спілкування. Зауважено можливість використання даної моделі у якості підвалини для виокремлення специфіки колективної суб'єктності суспільного волонтерського руху. Зауважено необхідність виокремлення специфіки мотиваційного виміру спільності, що передбачає розкриття специфіки впливу спільності на індивідуальну та колективну активність.

Ключові слова: взаємодія, спілкування, соціально-психологічний зв'язок, спільність, єдність, колективна суб'єктність.

Koval, H.V. The model of communication in a research and differentiation of a specificity of collective subjectivity. The problematic of understanding the category of communication as a process of formation a commonality have been considered in this article. The definition of the constructs of commonality and unity has been given. The commonality has been disclosed as the specification of the characteristic of connexity that relevant to a socio-psychological interaction, and characterizes the socio-psychological connection as result that interaction. The unity has been disclosed as an experience of commonality, that is, as the direct givenness of connection for the subject-bearer. The totality of non-identical mechanisms for the formation a commonality has been substantiated. The criterion to differentiation of these mechanisms has been indicated the qualitative specificity of the connection acquired. It has been isolated the totality of factors and processes on the basis of which functioning of mechanisms is ensured of formation a commonality. It has been disclosed variety of the unity which due to the specificity of the acquired commonality. The totality of the listed connections, mechanisms factors and processes of their acquisition and manifestation in the characteristics of commonality and unity has been summarized in the contour of the model of communication. The possibility of using this model as a basis for singling out of the specificity of the collective subjectivity of the social volunteer movement has been noted. The necessity of singling out the specificity of the motivational dimension of the commonality has been noted, that involves disclosing the specifics of the influence of the commonality on individual and collective activities.

Keywords: interaction, communication, socio-psychological connection, commonality, unity, collective subjectivity.

Постановка проблеми. Виокремлення специфіки колективної суб'єктності суспільного волонтерського руху (далі СВР) обумовлює актуальність розвідки щодо підвалин такого виокремлення. Водночас підвалини виокремлення колективного суб'єкта припускають окремий аналіз як підвалин колективності, так й підвалин суб'єктності. Зосередження на колективності дозволяє означити, що специфіка колективної суб'єктності постає як творення спільності з одного боку, та як вплив спільності на суб'єктність з іншого. При цьому, конструкти колективності та спільності актуалізуються в межах методології постнекласичного соціально-психологічного дискурсу [1], де вони отримують обґрунтування як складові інтерсуб'єктивного простору, та розкриваються як визначальні характеристики особистісного практикування [1, с.26]. Відтак, проблематика спільності припускає необхідність виокремлення та означення чинників та процесу її набуття. Дана спроба термінологічного охоплення показує, що процес, в якому твориться спільність, за необхідністю має бути охоплений через категорію спілкування. Отже, обумовлена постнекласичним дискурсом, специфіка розуміння категорії спілкування як процесу утворення спільності потребує окремої розвідки та обґрунтування.

Мета статті полягає в обґрунтуванні погляду на спілкування як процес утворення спільності, та виокремленні й узагальненні окремих його складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спілкування в понятійному апараті вітчизняної та пострадянської психології займає статус категорії, але містить різні підходи до визначення та розуміння, чим становить проблему методологічного характеру [2, с.320]. Основні підходи увиразнює опозиція категорій спілкування та діяльність. Так, у доробках О.О.Леонтьєва спілкування розуміється як частина або окремий вид діяльності, адже виступає як: – «спосіб, умова, та водночас процес актуалізації суспільних відносин» [цит. за 3, с.21]. Противагу складає позиція, реалізована, зокрема, Б.Ломовим, де спілкування постає як принципово відмінний від діяльності процес, адже реалізує взаємозв'язок не з об'єктом, а з суб'єктом [4, с.248-250]. Певний підсумок дискурсу цих опозицій дає введення принципу єдності діяльності та спілкування, щоправда який, як це можливо вичерпати з доробку Г.Андреевої, теж має різне трактування [5, с.77-78].

Видно, що основна проблематика розуміння спілкування як діяльності лежить на рівні мотиву як елементу структури діяльності. Конкретніше – на рівні характеристики предметності, яку мотив набуває у наслідок опредмечення в ньому потреби [6, с.48]. При цьому, якщо мовити про мотив як корелят потреби в спілкуванні, то виникає необхідність поряд з характеристикою предметності виокремлювати характеристику суб'єктності як не тотожну їй. Постуляція характеристики суб'єктності обумовлює говорити або про відсутність мотиву такої активності (в класичному розумінні цього поняття в межах теорії діяльності), або ж про принципову відмінність мотивів предметної й «суб'єктної» діяльності, та про нетотожність опредмечення та «осуб'єкчення» потреби.

Як бачимо, співвідношення категорій спілкування та діяльність містить сукупність проблематики, яка обмежує можливості теорії діяльності слугувати загалом для аналізу соціально-психологічної проблематики спілкування. Натомість, підвалину методологічного рівня узагальнення що уможливорює такий аналіз знаходимо в доробку Б.Паригіна [7]. Щоправда, одразу слід зауважити, оскільки в подальшому буде необхідність звернення до конструкту механізми спілкування, що в означеному доробку до механізмів спілкування віднесено ті явища, які на сьогодні дискутуються в межах проблематики соціального впливу. Дані явища, такі як – зараження, переконання, навіювання, наслідування тощо, при їх позиціонуванні механізмами спілкування [7, с.257-280], передбачають необхідність розкриття вже їх механізмів, які реалізуються в спілкуванні. Тобто, проблематика розкриття категорії спілкування через означення ряду механізмів його реалізації передбачає звернення до даної категорії у якості вже не предмету розкриття, а пояснювального конструкту, на основі якого мають бути поясненими його механізми. Означене скеровує відмовитися від використання даного напрямку проблематики у якості загалу для аналізу конструкту механізми спілкування.

Натомість, перспективним видається звернення до запропонованого Б.Паригіним поняття «общность» [7, с.178], через яке обґрунтовано соціально-психологічну специфіку спілкування. Звертає увагу виокремлення багатозначності його розуміння, чим інспіровано незручності, обумовлені більше складнощами перекладу термінів, які стоять за варіативністю розуміння. Так, якщо мовити про «общность» у її розумінні як родового поняття, що охоплює певну сукупність індивідів й, в цьому розумінні, є природньою передумовою спілкування [там само], то це змістовне навантаження передано терміном спільнота. Якщо ж звертатися до терміну «общность» як характеристики внутрішнього

духовного солідарного зв'язку, що виникає між суб'єктами спілкування [там само, с.180], то цей зміст вичерпується через термін спільність.

Відтак, бачимо, що спільність постає як характеристика зв'язку у результаті спілкування, а отже розкриття механізмів набуття спільності припускає безпосереднє розкриття механізмів спілкування. Водночас, набуття спільності як процес соціально-психологічної взаємодії виступає ще одним визначенням спілкування. Увиразнити сказане дозволяє порівняння спільності з категорією соціалізація. Адже, якщо звернутися до образного визначення соціалізації, що знаходимо, зокрема, в Б.Паригіна, то соціалізація постає як олюднення людини [там само, с.163]. Відповідно, результатом соціалізації є набуття характеристики соціальності, де соціальність виступає характеристикою людини, а не її зв'язку з соціальними об'єктами/ суб'єктами.

Також увиразнити предметну специфіку спільності можливо не через категорію спілкування, а через іншу характеристику зв'язку, а саме через широко використовувану в проблематиці дослідження малої групи характеристику згуртованості [8, с.17]. Зокрема, згуртованість теж характеризує зв'язок між членами групи, але очевидно, що на відміну від спільності, згуртованість покликана охарактеризувати тісноту зв'язку, а не якісні його відмінності.

Як вже зауважувалось, проблематика спільності отримує актуалізацію в межах постнекласичного соціально-психологічного дискурсу як складова інтерсуб'єктивного простору. Відповідно, вагомою методологічною підвалиною аналізу спілкування як творення спільності виступає низка розроблених В.Васютинським принципів, що обґрунтовують повстання колективної суб'єктності в інтерсуб'єктивному просторі взаємодії [9, с.25], та розкривають психологічний зміст феноменологічної сторони спілкування [10, с.14-15].

Означені зауваги уможливають постулювати спільність як окреме предметне поле дослідження, що не покривається дослідженнями соціалізації, інтеграції (як поняттям системного рівня аналізу), спілкування (в традиційних підходах розуміння). Відтак, якщо спілкування розуміти як процес реалізації соціально-психологічної форми взаємодії та процес творення спільності, в сукупності чого воно дотичне до проблематики «динаміки цілого», що не зводиться до сукупності своїх частин [11, с.167], то таке розуміння потребує належного обґрунтування.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Спільність як характеристика соціально-психологічного зв'язку, що набувається під час спілкування, виступає необхідним його результатом. Водночас, даність зв'язку суб'єкту-носію спільності можливо означити як єдність. Тобто, якщо спільність характеризує зв'язок, то єдність характеризує його даність суб'єкту-носію як безпосереднє переживання.

Увиразнити означене можливо, якщо звернутися до одного з усталених аспектів(сторін) спілкування – комунікативного. Так, якщо комунікація є видом спілкування, то його результатом має бути окремий вид спільності. Усталено комунікація висвітлюється через напрацювання теорії інформації [12, с.49], де у якості елементів виокремлюється джерело, канал та адресат, а сам процес визначається як обмін інформацією шляхом обміну знаками [13, с.29]. Зазвичай дана тричленна модель доповнюється шляхом ущільнення, де додатково виокремлюються етапи: породження знаку → вираження → передачі-отримання → інтерпретації → розуміння та оберненого зв'язку, який припускає розгортання означеного ланцюга у зворотному напрямку [12, с.51; 13, с.30].

Як видно, специфіка комунікації полягає у використанні знаку як засобу досягнення та підтримання зв'язку. Доречно видається згадати метафору М.Мамардашвілі, запропоновану увиразнити обмін думками, де висловлена думка прирівнюється до певного нотного запису, який в подальшому виконується як музичний витвір та створює своєрідну «музику мислення» [14, с.50]. Екстраполюючи метафору на знак, бачимо, що процес відтворення (виконання) знаку-ноти постає як процес інтерпретації. Отож, інтерпретація знаку виступає процесом творення комунікативної спільності та розкриває принцип символічного опосередкування повстання колективного суб'єкта [9]. Водночас, розуміння як результат інтерпретації виступає як безпосереднє переживання комунікативної спільності, тобто є видом єдності, здобутої через комунікацію. Сказане дозволяє означити розуміння як продукт комунікації [15, с. 121] у якості окремого соціально-психологічного феномену, який очевидно має смислову природу, оскільки переживається. В свою чергу це дозволяє ставити питання про соціально-психологічні механізми породження смислу у специфіці їх відмінності від інших механізмів. Зокрема, виокремлення інтерпретації як підґрунтя комунікативної спільності підіймає питання щодо існування

інших видів спілкування, де механізм реалізації забезпечено через інтерпретацію.

У вигляді не тотожного комунікації процесу, що, зокрема, Б.Паригінім [7, с.178] виокремлюється як складова спілкування та означається як ставлення одне до одного, очевидно, теж реалізується на основі інтерпретації. Яка, втім, має відмінну специфіку. Зокрема, розуміння ставлення як знаку та обмін ними як своєрідними знаками можливо вичерпати з традиції дискурсу терміну невербальна комунікація. Так, спроби виокремити невербальну комунікацію як співвідносну до вербальної продукції уявлення про можливість побудувати систематичний опис невербальних кодів та процесів їх інтерпретації [5, с.92-93]. Відсутність фінальної реалізації даного задуму свідчить про те, що ставлення є специфічним «знаком». Отож, обмін ставленнями, який реалізується через невербальні механізми соціально-психологічної взаємодії, доцільно означати як окремий аспект (сторону) спілкування. Та обставина, що обмін ставленнями відбувається якби «на пряму», безпосередньо, то, напевно, специфіка реалізації принципу символічного опосередкування обумовлена різною природою побудови «інтерпретаційної системи». Доцільно припустити, що для інтерпретації ставлень «інтерпретаційна система» містить в собі елементи, які мають в більшій мірі вроджений характер, а ніж ті, які необхідні для інтерпретації в ході комунікації, а тому потребує менше затрат часу та енергії на свою побудову. Ураховуючи, що інтерпретація ставлення викликає безпосередній емоційно насичений відгук, то, в робочому порядку, доцільно мовити про емоційну спільність. Безпосереднє ж її переживання попередньо можливо означити як прийняття (схвалення) / неприйняття. Як бачимо, тут доволі випукло засвідчується й від'ємний результат спілкування, коли спільність характеризує наявний зв'язок, який вже на рівні переживання (єдності) набуває «негативних» характеристик.

Грунтуючись на означеному розрізненні понять спільність та єдність, закономірний напрямок подальшого аналізу вбачаємо в розгляді можливості конкретизації інших їх видів. Тобто, наразі питання полягає в припустимості обґрунтовано виокремлювати спільність та єдність на основі інтеракційної та перцептивної сторін спілкування.

Маючи на увазі, що інтеракцію традиційно розглядають як обмін діями [5, с.100], виникає необхідність означення теоретичного загалу, в межах якого знаходить визначення поняття дія. Інакше, елементом чого виступає дія – соціальної поведінки чи спільної діяльності. Також слід акцентувати на спробі трактувати дію як своєрідний знак (символ), який підлягає інтерпретації, що, зокрема, знайшло свою реалізацію в теорії символічного інтеракціонізму та ряді суміжних підходів [9, с.26-27].

Якщо дотримуватися погляду, що дія є структурним елементом діяльності, то доречно мовити не про дію як елемент процесу спілкування, а про діяльність як системо твірний фактор спільності. Тобто, діяльність виступає у якості окремого, не тотожного інтерпретації, механізму утворення спільності. Якщо ж дію розглядати як одиницю (предмет) інтерпретації, то доцільність такого розгляду обумовлюється у контексті оцінки діяльності загалом, де дія оцінюється на предмет відповідності діяльності, її цілям та задачам. А отже, специфіка спільності, утвореної на основі механізму реалізації спільної діяльності, не обмежується суто інтерпретаційною природою, оскільки, якщо мова заходить про інтерпретацію (оцінку) дії, то процес інтерпретації розгортається вже на основі спільності, обумовленої спільною діяльністю. На підставі чого власне й розкриває себе принцип інтеракційності [9] як нетотожний іншим, чим забезпечує пояснення окремого способу утворення спільності.

Отже, доцільно розрізнити соціально-психологічний механізм (спосіб) творення спільності й тоді така спільність характеризує соціально-психологічний зв'язок, та соціальний механізм творення спільності, яка характеризує соціальний зв'язок. Звідси, інтеракційна сторона спілкування постає як вид соціального спілкування, а інтерпретація дії – як механізм підтримання соціального зв'язку за рахунок встановлення зв'язку соціально-психологічного. Зауважимо, що соціальна спільність, проблематика уточнення її окремих видів та обумовлення видового розмаїття соціальними чинниками (інститутами, практиками, ситуаціями), потребують більш поглибленого аналізу та окремого викладу.

Звертаючись до аналізу конструкту перцептивна сторона спілкування слід ураховувати, що він описує ефекти, пов'язані з сприйняттям специфіки соціальних суб'єктів/ об'єктів, де специфіка задана соціальністю як їх суттєвою ознакою. Також слід ураховувати, що даний конструкт зазнав розвитку та розуміється як соціальне пізнання загалом [16, с.51-52], тобто, як сукупність когнітивних процесів, що специфіковані на соціальних параметрах. Отож, питання полягає в означенні впливу специфікованих когнітивних процесів на утворення спільності, та впливу спільності на когнітивні соціальні процеси. Ураховуючи, що дослідження когнітивних процесів складає доволі широку область проблематики [там

само], то є недоцільним її детальний аналіз. Натомість, керуючись завданням уточнення підґрунтя специфіки колективної суб'єктності, доречно означити загальні моменти, що дозволять вказати місце перцептивної сторони у загальному співвідношенні механізмів спілкування.

Відтак, оскільки соціальна перцепція діалектично включена в спілкування як його умова та результат, та, відповідно, зводить різні способи завдання спільності до себе як умови, то проблематика варіативності способів повстання спільності обертається в межі людини як носія, насамперед, когнітивних процесів, та ширше, психічної суб'єктності. Інакше, когнітивні аспекти виступають механізмами зв'язування різнорідних (не лише соціальних) елементів у цілісний образ. Власне, результат виконання цієї функції може бути розкрито як зв'язаність, яка характеризує когнітивний зв'язок (питання щодо природи та специфіки цього зв'язку доречне в контексті проблематики загально-психологічного дискурсу та потребує окремої розвідки). Як бачимо, соціальна перцепція розкривається як аспект психічної форми взаємодії, яка реалізується в межах наступної відносно неї форми – взаємодії соціально-психологічної. Отже, перцептивна зв'язаність виступає необхідною передумовою для інших механізмів набуття спільності.

Ґрунтуючись на означеному розрізненні понять соціально-психологічного та соціального механізмів встановлення зв'язку, та, відповідно, утворення спільності, доцільно зосередити увагу на можливості виокремлення інших механізмів. Один з таких механізмів може бути увиразнено через звернення до структуралістської моделі пояснення [2, с.198-202], де задля пояснення причинно-наслідкових зв'язків використовують принцип обумовленості останніх внутрішньо системними чинниками як ефектами функціонування структури зв'язаних елементів системи. Як видно, дане змістовне навантаження в психології дискутується в межах таких термінів як емерджентність, холізм, гештальт, цілісність [2, с.392-398].

Означене дозволяє ставити питання про наявність структурного зв'язку та, відповідно, про структурну спільність як його характеристику, де під такою спільністю слід розуміти характеристику зв'язаності, що обумовлена впливом системи на окремий елемент. Відповідно, відносно соціальної системи йдеться про вплив групи на індивіда. В межах соціально-психологічного дискурсу проблематика актуалізована в межах конструктів груповий тиск, груповий вплив, конформізм тощо. В контексті соціально-психологічної взаємодії сказане скеровує уточнити специфіку структурного зв'язку та означити його як зв'язок прескрипційний, оскільки через нього реалізується «ми-функція» (функція групового суб'єкта щодо збереження спільноти шляхом підтримання набутої спільності через механізми регуляції).

При обговоренні структурного механізму та виокремленні його варіативності, доцільно спиратися на наявну соціально-психологічну таксономію об'єктів аналізу [до прикладу: 5, с.142] та специфіку їх повстання в такій якості. Розуміння даної специфіки було висвітлено в аналізі місця суспільного руху в межах соціально-психологічної таксономії [17, с.141-152], тому в подальшому викладі спиратимемось на нього. Так, було означено, що прескрипції як певні еталони малої групи як цілого (а отже й критерії групової спільності), до певної міри, існують не з необхідністю, а з вірогідністю. А отже, описують функціональну компоненту потенційно заданих групою-як-цілим (статусно-рольовою структурою групи) параметрів, які екстраполюються на конкретну людину як члена групи та яким дана людина має відповідати задля еталонного виконання необхідної функції (ролі). Як бачимо, якщо в контексті аналізу дії як одиниці інтерпретації більш широким загалом, що завдає оцінку, виступає діяльність, то в контексті розгляду функції як одиниці інтерпретації більш широким загалом виступає група-як-ціле, а критерієм оцінки (інтерпретації) – збереження групи-як-цілого. Висловлюючись інакше, якщо діяльність як чинник творення спільності виступає у якості системо твірного фактору та розкриває соціальну спільність, то функціональна спільність виступає як системний ефект, який реалізується вже на утвореній системі (групі). Відтак, спираючись на специфіку повстання малої групи, у якості окремого варіанту (виду) структурного (прескриптивного) механізму встановлення зв'язку можливо означити «екстраполяцію функції», або приписування належного виконання функції.

Наступний варіант прескриптивного механізму можливо завважити звернувшись до великої організованої групи та специфіки завдання еталонів її існування як цілого. Як зауважувалося [17, с.144], специфіку існування великої групи завдано можливістю виокремлення властивості (або їх сукупності), яка носить, як правило, необхідний характер. Отже, характеристика складає основу та умову певної спільності за тою чи тою ознакою, яка в цьому статусі виступає вже не характеристикою людини, а саме

спільною ознакою як заданою зі сторони «ми-функції» умовою зв'язку в групі. Відтак, у якості окремого виду прескриптивного механізму встановлення зв'язку можливо означити механізм «екстраполяції ознаки», або приписування належної властивості.

Якщо звернутися до великої стихійної групи як елементу таксономії, то можливо означити наступну специфіку умов її повстання. Так, на зорі становлення соціально-психологічних уявлень про масовидні психічні явища [11, с.75], критерієм виокремлення маси виступає ступінь самоусвідомлення як безумовної цінності й її втрата шляхом розпорошення по структурі елементів системи постає як явище негативне. Отже, наявність у суб'єкта-носія певної, емоційно значущої властивості (ознаки) або емоційного стану виступає у якості достатньої умови для підтримання спільності. Звертає на себе увагу, що на відміну від спільності за «екстраполяцією ознаки», де ознака з її носієм пов'язана, як правило, безумовно та не виступає предметом вибору, контролю та зміни (вік, стать, раса тощо), у даному випадку ознака від початку покладається як значима. Відтак, спираючись на специфіку повстання стихійної групи, у якості окремого виду прескриптивного механізму можливо означити «екстраполяцію значимості», або «приписування» значимої властивості.

Рухаючись далі та керуючись необхідністю розкриття принципів об'єктної втіленості та інтерсуб'єктивності [9] можливо зауважити наступне. В межах прескриптивного механізму потенціалом зв'язування (умовою спільності) володіє характеристика, що є приналежною людині як суб'єкту-носію. Водночас, поряд з ознаками суб'єкта як потенційними джерелами спільності, той же потенціал може бути виокремлено як приналежний не людині як носію ознаки та групі як чиннику актуалізації спільності за ознакою, а речі, предмету чи ідеї, які мають групове походження. Тобто, річ, предмет або ідея, що релевантні не індивідуальній, а груповій суб'єктності як джерелу їх повстання, виступають як носії окремого об'єднаного потенціалу. При цьому, спільний продукт виступає як «спільна власність», що характеризує не людину окремо, а всю спільноту загалом.

Очевидно, що у найбільш широкому контексті в даному випадку мовиться про спільні культурні надбання як продукти, покликані регулювати спів-буття, суспільну взаємодію, спільну діяльність тощо. Насамперед про мову, а також усталені моделі спільного та індивідуального буття в світі й суспільстві. Зокрема, інтенціональний світ як сукупність сконструйованих соціально-психологічних практик [15, с.111-112], та ті культурні форми, що М.Мамардашвілі означено як «перетворені форми» [14, с.169-183]. Отже, культурний механізм зв'язку та культурно обумовлена спільність постають у якості окремого аспекту спілкування. При цьому, специфіка даного механізму полягає в його реалізації на основі процесу користування спільною власністю. Тобто, джерелом спільності виступає не відношення, ставлення чи володіння культурними здобутками, а саме їхнє практикування в просторі колективного спів-буття. Видно, що культурний зв'язок має споріднену природу як з соціальним так й з прескриптивним. Адже якщо культурне надбання є вагомими джерелом реалізації «ми-функції» колективного суб'єкта, то припускається приписування необхідності оволодіти практиками користування спільною власністю.

Подальше поглиблення розуміння специфіки спільності полягає в можливості конкретизації варіативності єдності. Реалізація цієї можливості припускає виокремлення процесу, на основі якого механізми спілкування себе реалізують. Як було означено, для соціально-психологічного механізму таким процесом виступає інтерпретація, що обґрунтована специфікою знаку як елементу. Отже, вагомою складовою виокремлення процесу, на основі якого реалізується зв'язок, виступає змістовна складова тих елементів, які обумовлюють специфіку набутої спільності. Якщо виходити з того, що група як сукупність поєднаних певним зв'язком індивідів може бути розглянута як загальна система, що є об'єднуючою відносно індивідів як систем меншого рівня узагальнення, то уможливорюється звернення до елементів системного аналізу.

Зважаючи, що у якості одного з визначальних принципів системного підходу є принцип ізоморфізму, який можливо розкрити як принципову подібність систем одного рівня узагальнення системам іншого рівня [2, с.395], то також доцільно вести мову про принцип горизонтального ізоморфізму, який можливо розкрити як принципову подібність систем одного рівня узагальнення. Звідси можемо припустити, що системи одного рівня узагальнення під час взаємодії володіють окремою специфікою, що обумовлена їх подібністю. Якщо у якості системи брати людину як носія множинної суб'єктності, в межах якої реалізується також здатність до рефлексії та саморефлексії, то створюються підстави мовити про встановлення гомогенності під час соціальної взаємодії як окремий оціночний процес. Тобто, взаємодія з подібними об'єктами припускає окрему оцінку міри їх подібності до

оцінюючої системи, що, таким чином, може бути означена як окремий вид соціальної оцінки. Результат оцінки може бути даним безпосередньо (тобто, як переживання), та в залежності від встановленого ступеня гомогенності та механізму встановлення гомогенності носити той чи інший характер.

Відтак, видно, що змістовне навантаження цього процесу цілком охоплюється терміном ідентифікація. Встановлена на цьому ґрунті спільність переживається як ідентичність. Отже, загальним процесом, на основі якого реалізуються механізми спілкування (окрім соціально-психологічного) виступає процес встановлення подібності (ідентифікації). Характеристикою даності зв'язку його суб'єкту є переживання подібності (ідентичності). Тобто, в межах інших, відмінних від соціально-психологічного, механізмів творення спільності принцип символічного опосередкування [9] розкривається через означення процесу ідентифікації як основи реалізації даних механізмів (що звісно ж не виключає можливість ідентифікації виступати підґрунтям для реалізації власне соціально-психологічного механізму набуття спільності, але тут є своєрідна специфіка, розкриття якої доцільно здійснити трохи нижче).

Отже, можливість конкретизації варіативності єдності припускає виокремлення варіативності переживання ідентичності у залежності від конкретного механізму утворення спільності.

Звертаючись до культурного зв'язку можливо завважити, що оскільки в межах нього фактично йдеться про практикування (оволодіння, використання та розпорядження) матеріалів, предметів, ідей, просторів, знаків та символів як спільної власності, то переживання ідентичності конкретизується як переживання приналежності.

Специфіка прескриптивного зв'язку, що припускає вплив групи на людину як свій структурний елемент, конкретизує переживання ідентичності як переживання обов'язку. Якщо ж мовиться про негативну форму спільності, то вірогідно, що вона переживається як тиск.

Перш ніж спробувати конкретизувати характеристики утвореного в соціальному зв'язку переживання ідентичності слід більш питомо висвітлити його своєрідність. Звернення до соціологічних джерел, що експлікують соціологічні настанови доби класичної раціональності показує, що поняття соціального зв'язку отримує визначення через такі категорії як соціальна дія та взаємодія [18, с.184], які розуміються як фундаментальні онтологічні форми соціального [18, с.179-180]. За такого підходу соціальна дія виступає базовою онтологічною «одиноцею» соціального, що обумовлює його виникнення як окремого об'єктивного, незалежного від суб'єкта, явища [там само]. Відтак, соціальний зв'язок виступає однією з базових пояснювальних категорій соціології, яка, тим не менш, феноменально виступає у якості описового конструкту, що ґрунтується на розкритті більш «заземлених» (операціоналізованих) понять. Отже, отримані характеристики розкривають не стільки специфіку зв'язку між різноманітними об'єктами соціологічного аналізу, скільки розкривають передумови виникнення соціального. А отже соціальне, яке тільки через ці передумови й може отримати статус окремої об'єктної реальності, виступає як специфічний, отриманий в умовах соціальної дії та взаємодії зв'язок.

Далі, якщо звернутися до усталеного розуміння соціального як характеристики суспільних відносин, то зрозуміло, що такі відносини являють собою певну форму взаємодії, яка також є даною через соціальну дію як її основну одиницю. Соціальна взаємодія також припускає її реалізацію не виключно між індивідами як носіями соціального, але постулює суб'єктів більш укрупнених. Власне суб'єктів, які є увиразненням того або того виду спільності, що реалізований, підтримується та зберігається в межах цього суб'єкта. Тобто, якщо на рівні людини як носія суб'єктності спільність переживається як єдність, то відносно рівня суб'єкта соціального постає питання щодо розуміння тих передумов, які забезпечують утворення як самого соціального суб'єкта, так й специфічної спільності, яка характеризується переживанням цих передумов як своєрідного виду єдності.

Як бачимо, соціальне як певний зв'язок, що обумовлений соціальною дією, виступає своєрідною передумовою по відношенню до активності суб'єкта, що активність специфікує цілком конкретним чином. Отже, соціальний зв'язок як передумова активності перш за все виступає як зв'язок інституційний [18, с.187]. Тобто, зв'язок організовуючий.

Якщо вдаватися до образного увиразнення означеного через метафору, то особистість в траєкторії її розвитку можливо позначити у вигляді висхідної лінії, де перетин лінії з траєкторією розвитку іншої особистості схематизує даний перетин у якості вузла (як вершину графа). Власне даний вузол дозволяє його прочитання як зв'язку, в межах якого й дано характеристики спільності та єдності. Якщо й надалі послуговуватися засобами схематизації теорії графів та додавати інші траєкторії, то поступово

утвориться мережа, на якій буде видно нерівномірні вузли які можливо трактувати як означення перетинів траєкторій розвитку та одночасно – як символи «місця зустрічі» з іншим носієм соціальної суб'єктності. Такий «гіпер-вузол» за необхідністю буде означений більшою сукупністю спрямованих до нього траєкторій, що, таким чином, схематизуватимуть собою найбільш «проточені» шляхи розвитку (конструювання) особистості. Якщо прибрати зі схеми особистість, то залишаться лише траєкторії та вузли їх перетинів, що власне й складатиме собою метафору соціального як певної інфраструктури, яка організовує (регулює та направляє) не стільки сам розвиток особистості, скільки упорядковує простір розвитку. Сам простір виступає сукупністю різного ступеню значимості регулятивних утворень та їх зв'язків. В той час як безпосереднє використання того або того, в різній мірі актуалізованого, простору виступає як його практикування та дозволяє виокремити культурно обумовлений зв'язок від зв'язку соціального.

Можемо підсумувати, що соціальне як зв'язок виступає у ролі своєї «інфраструктури», на основі якої постає спільнота та утворюється спільність, а отже, забезпечує «магістральну» організацію активності, шляхом тонкої та не дуже регуляції процесу соціальної взаємодії. Відтак, соціальне як передумова спільноти та спільності виступає як організованість, а отже специфіка єдності має виступати як безпосереднє переживання організованості. Також, якщо змістовним елементом з яким утворюється зв'язок по суті виступає регулятор активності, то конкретно-видова специфіка такого зв'язку й буде обумовлена специфікою конкретного регулятора.

З зазначених міркувань можливо вести мову про соціально-психологічний аспект соціального зв'язку як про аспект специфічний, де специфіка обґрунтована принаймні двома рядами аргументації. Насамперед, специфіка полягає у відмінності від соціально-психологічного механізму спілкування, основою якого є інтерпретація. Натомість соціально-психологічний аспект соціального зв'язку розгортається на основі ідентифікації. Тоді, поряд з розумінням як видом комунікативної єдності, набутої через комунікацію на основі інтерпретації, слід виокремлювати вид єдності, набутий в комунікації на основі ідентифікації. Попередньо таку єдність можемо означити як переживання згоди. Відповідно, єдність, що набута через обмін ставленнями на основі ідентифікації попередньо може бути означена як переживання самототожності.

Окремо специфіка може бути показана через природу регулюючого елементу. Так, якщо джерелом та регулятором виступає змінна соціального рівня то, очевидно, мова йде про соціальний аспект соціального зв'язку. Якщо ж змінна релевантна до індивідуального рівня – то про соціально-психологічний аспект. Увиразнити це можливо на прикладі такого узагальнюючого окремі елементи регуляції активності утворення (тут безвідносно рівня суб'єкту її реалізації) як діяльність. Так, відомо, що у якості структурних елементів виокремлюються діяльність та її мотив, дія та її ціль, операція та її умова [6, с.52], а також засіб та спосіб діяльності [6, с.49-50]. У світлі вищезначеного видно, що кожен з елементів структури виступає окремим регулятором з своєю, цілком обмеженою, сферою регуляції. Таким чином, ідентифікація з кожним окремо взятим елементом даної структури буде основою для різних видів спільності, які, як доречно далі припустити, будуть виступати основою для специфіки тої чи тої єдності. Отож, якщо утворені в такому зв'язку спільність та єдність будуть релевантні до забезпечення «Я-функції», то є підстава мовити про соціально-психологічний аспект, якщо ж до «Ми-функції», то про соціальний аспект соціального зв'язку.

Отже, у якості узагальнюючого конструкту, в межах якого уможливлено подальше виокремлення того чи того регулятора активності, може бути використано поняття соціальна прескрипція. Тобто, утворена в умовах соціального зв'язку спільність постає як організованість, в той час як переживання ідентичності з регулюючим (організовуючим) елементом може бути означено як переживання цілісності. Варто зазначити, що цілісність є доволі загальним описовим конструктом, який припускає подальшу конкретизацію, адже доволі вірогідно, що специфіка конкретного регулятора суттєво впливає на безпосереднє переживання утвореного на його основі зв'язку.

Можливо підсумувати зауважене в схематичному увиразненні, де основним критерієм розведення компонентів моделі є уявлення про прогресивний ряд ускладнення форм взаємодії, а критерієм деталізації власне соціально-психологічної взаємодії (спілкування) виступає варіативність механізмів творення спільності (рис. 1.).

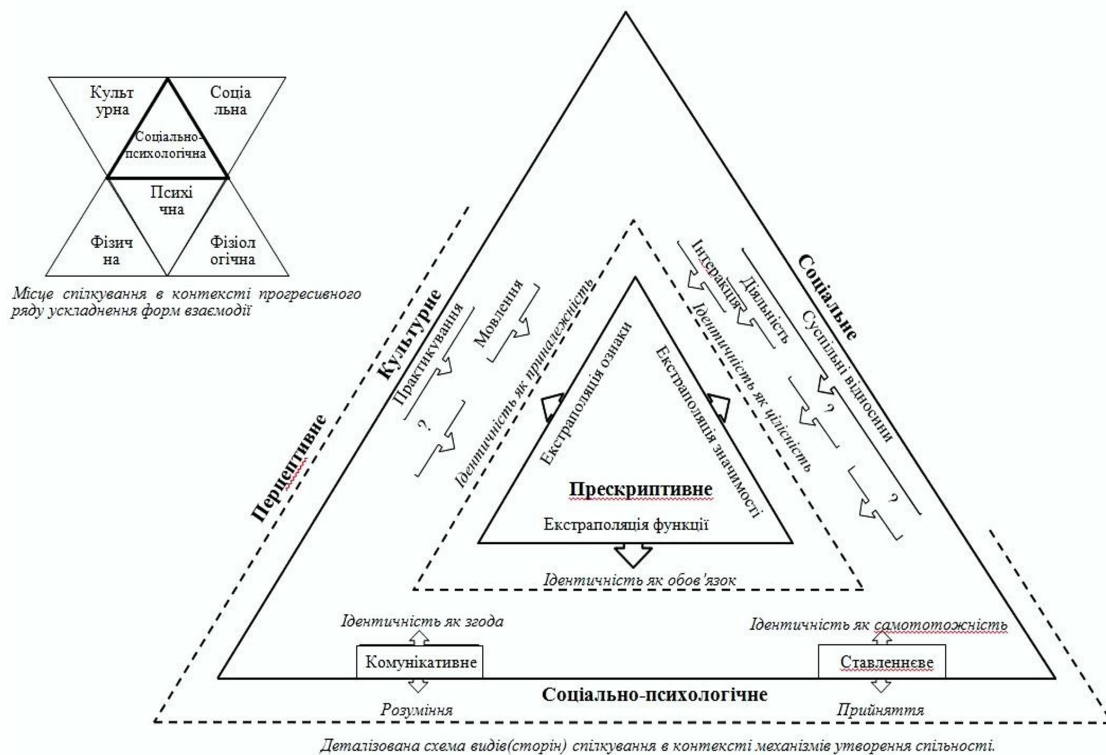

Рис. 1. Абрис моделі спілкування як соціально-психологічної взаємодії

Висновки та перспективи подальших досліджень. Застосування наведеної моделі у якості теоретичного загалу для виокремлення специфіки колективної суб'єктності СВР дозволить розкрити механізми набуття спільності як сукупність конкретизованих чинників та процесів. Тобто, виокремити специфіку колективної суб'єктності СВР у частині повстання спільності. Тому перспективним бачиться подальше просування аналізу у частині виокремлення специфіки впливу спільності на колективну суб'єктність, що припускає розкриття спільності у її мотиваційному вимірі.

Література

1. Титаренко Т. Соціально-психологічні практики особистісного життєконструювання. Т.Титаренко, О.Кочубейник, К.Черемних. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності. Київ: Міленіум. 2014.
2. Корнилова, Т., Смирнов, С. Методологические основы психологии. Москва: Юрайт. 2016.
3. Леонтьев Д., Ханина И. К проблеме общения в работах А.А.Леонтьева // Культурно-историческая психология. 2011, №1, с.20–27.
4. Ломов Б. Методологические и теоретические проблемы психологии. М: Наука. 1984.
5. Андреева Г. Социальная психология. Москва: Аспект-Пресс. 2009.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М: Книга по требованию. 2012.
7. Парыгин Б. Основы социально-психологической теории. Москва: Мысль. 1971.
8. Ньюком Т. Социально-психологическая теория: интеграция индивидуального и социального подходов. Современная зарубежная социальная психология. Тексты. С.16-31. Москва: МГУ. 1984.
9. Васютинський В. Категорія “колективний суб’єкт” у феноменологічному дискурсі інтерсуб’єктної взаємодії // Наук.студії з соц. та політ.психології. 2005. №12(15). С.23-37.
10. Васютинський В. Феноменологічний зміст спілкування в просторі колективного творіння дійсності. Міжнародна наук.-практ. конф. «Творчість, як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків». 2005. Житомир, с.13-18
11. Бублик П., Жовтянська В., Кальницька та ін.. Історіографічні та методологічні координати теорій соціальної психології. НАПН України, ІСПП. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2013.
12. Іванченко С., Позняк Д. Соціально-психологічні механізми інформаційного впливу. В кн.. Інформаційний вплив: теорія і практика прогнозування. ІСПП НАПН, Київ: Міленіум. 2011.
13. Щедровицький Г. Смысл і значення // Психологія і суспільство. 2016. №3, с.24-44.
14. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. Москва: Прогресс. 1992.
15. Спіцина Л.В. Історико-психологічний та соціокультурний контекст когнітивного спілкування. В кн.. Засади когнітивної психології спілкування / за наук. ред. В.П. Казміренка; ІСПП НАПН. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. С.97 – 136.
16. Андреева Г. Психология социального познания. Москва: Аспект-Пресс. 2009.
17. Коваль Г. Суспільний рух як предмет соціально-психологічного аналізу // Психологічні перспективи. 2018. №3. С.141-152.
18. Рущенко І. Загальна соціологія. Харків: Націон. ун-т внутр. справ. 2004.

References translated and transliterated

1. Tytarenko, T. Sotsialno-psykholohichni praktyky osobystisnoho zhyttiekonstruiuvannya [Socio-psychological practices of personal life design]. Tytarenko, T., Kochubeinyk, O., Cheremnykh, K. Psykholohichni praktyky konstruiuvannya zhyttia v umovakh postmodernoї sotsialnosti. Kyiv: Milenium. 2014.
2. Kornilova, T., Smirnov, S. Metodologicheskie osnovy psihologi [Methodological basis of psychology] M: Yurayt. 2016.
3. Leontev, D, Hanina I. K probleme obscheniya v rabotah A.A.Leonteva [To the problem of communication in the works of A.A.Leontiev] Kulturno-istoricheskaya psihologiya. 1, 20–27. 2011.
4. Lomov, B. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii [Methodological and theoretical problems of psychology] M: Nauka. 1984.
5. Andreeva, G. Sotsialnaya psihologiya [Social psychology] M: Aspekt-Press. 2009.
6. Leontev, A.H. Deyatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity, consciousness, personality]. M: Kniga po trebovaniyu. 2012.
7. Paryigin, B. Osnovy sotsialno-psihologicheskoy teorii [Basis of socio-psychological theory] M: Myisl. 1971.
8. Nyukom, T. Sotsialno-psihologicheskaya teoriya: integratsiya individualnogo i sotsialnogo podhodov [Socio-psychological theory: the integration of individual and social approaches.] Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psihologiya. Teksty. S.16-31. M: MGU. 1984.
9. Vasiutynskiy V. Katehoriia “kolektyvnyi subiekt” u fenomenolohichnomu dyskursi intersubiektnoi vzaiemodii [The category "collective subject" in the phenomenological discourse of intersubjective interaction]. Nauk. studii z sots. ta polit. psykholohii. 2005. №12 (15). C.23-37.
10. Vasiutynskiy, V. Fenomenolohichni zmist spilkuvannia v prostori kolektyvnogo tvorinnia diisnosti [Phenomenological content of communication in the space of the collective creation of reality.]. Mizhnarodna nauk.-prakt. konf. «Tvorchist, yak zasib osobystisnoho rostu ta harmonizatsii liudskykh stosunkiv». Zhytomyr, 13-18. 2005.
11. Bublyk, P., Zhovtianska, V., Kalnytska, Yu., ta in. Istoriohrafichni ta metodolohichni koordynaty teorii sotsialnoi psykholohii [Historiographical and methodological coordinates of theories of social psychology]. NAPN Ukrainy, ISPP. Kirovohrad: Imeks-LTD. 2013.
12. Ivanchenko, S., Pozniak, D. Sotsialno-psykholohichni mekhanizmy informatsiinoho vplyvu [Socio-psychological mechanisms of information influence]. Informatsiinyi vplyv: teoriia i praktyka prohnozuvannia. ISPP NAPN, Kyiv: Milenium. 2011.
13. Shchedrovetskyi, H. Smysl i znachennia [Sense and meaning] Psykholohiia i suspilstvo. 2016. №3, c.24-44.
14. Mamardashvili, M. Kak ya ponimayu filosofiyu [As I understand philosophy] M: Progress. 1992.
15. Spicina, L., Istoriko-psihologichnij ta sociokul'turnij kontekst kognitivnogo spilkuvannâ [Historical - psychological and sociocultural context of cognitive communication]. Zasadi kognitivnoi psihologii spilkuvannâ / za nauk. red. V.P. Kazmirenka; IŠPP NAPN. Kirovograd: Imeks-LTD, 2013. S.97 – 136.
16. Andreeva, G. Psihologiya sotsialnogo poznaniya [Psychology of social cognition] M:Aspekt-Press. 2009.
17. Koval, H. Suspilnyi rukh yak predmet sotsialno-psykholohichnoho analizu [Social movement as a subject of socio-psychological analysis] Psykholohichni perspektyvy. 2018. №31, c.141-152.
18. Rushchenko, I. Zahalna sotsiolohiia [General sociology] Kharkiv: Natsion. un-t vnutr. sprav. 2004.